

Андрій ВОСВОДА,

*аспірант Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції*

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОДІННЯ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ МАШИН

Ключові слова: обставини, що підлягають встановленню; предмет доказування; кримінальне провадження; військовослужбовці; військові машини; правила водіння або експлуатації машин.

Упродовж тривалого часу існування криміналістика накопичила чималі знання з методики розслідування злочинів у сфері безпеки дорожнього руху, проте поза увагою вчених-криміналістів в Україні залишилась методика розслідування військових злочинів у сфері порушень правил водіння або експлуатації військових машин військовослужбовцями.

Такі обставини негативно впливають на можливість всебічного, повного та об'єктивного розслідування цього виду злочинів в умовах різних слідчих ситуацій, викликають нагальну необхідність науково-методичного забезпечення прокурорсько-слідчої діяльності з розслідування цього виду військових злочинів.

Актуальність зазначеної проблеми посилюється процесами реформування кримінально-процесуального законодавства та системи правоохоронних органів у цілому, висуває підвищені вимоги до прокурорів і слідчих щодо досконалого володіння методиками розслідування, у тому числі військових злочинів.

Завданням цього дослідження є визначення та розкриття особливостей обставин, що підлягають встановленню і доказуванню у кримінальних провадженнях за злочинами про порушення правил водіння або експлуатації військових машин.

Коло обставин, які підлягають встановленню та доказуванню у кримінальному провадженні, у кримінальному процесуальному праві називають «предметом доказування» [1, 131; 2, 54].

У науковій літературі спірним є питання співвідношення криміналістичної характеристики злочинів та предмета доказування. Дехто з уче-

них висловлює думку про те, що криміналістична характеристика злочинів охоплює предмет доказування. Зокрема, як зазначає професор Р.С. Белкін: «Правильно сформульована характеристика повинна органічно включати перелік обставин, які підлягають доказуванню, і тому їх не потрібно вносити в структуру окремої методики» [3, 274]. Такої самої думки дотримуються і деякі інші автори [4, 343; 5, 180]. Проте в іншій своїй праці Р.С. Белкін зазначив, що останнім часом учені приділяють усе більше уваги необхідності доповнення криміналістичних характеристик переліком обставин, які підлягають доказуванню за конкретними категоріями кримінальних справ, що можна розглядати як модернізацію у криміналістиці [6, 222]. Цим висловлюванням видатний російський науковець визнав наявність підґрунтя для виокремлення цього елемента криміналістичної методики.

Водночас переважна більшість учених-криміналістів розглядають обставини, що підлягають доказуванню в окремих методиках розслідування злочинів, як самостійний елемент.

Поділяємо думку М.В. Салтевського про те, що структуру криміналістичної характеристики не можна ототожнювати з обставинами, що підлягають доказуванню. Усі елементи предмета доказування не можуть бути охоплені елементами криміналістичної характеристики, які в основному описують типові властивості та ознаки злочину, проте їх поєднання допускається [7, 419]. Саме тому обставини, що підлягають встановленню та доказуванню, розглядаємо не в межах криміналістичної характеристики, а окремим підрозділом.

Обставини, що підлягають встановленню, на відміну від криміналістичної характеристики злочинів, інтегрують у собі властивості правової сутності злочину. Це дає змогу виділити з усіх подій і діянь ті, які наділені ознаками кримінально-правового, юридично значущого характеру (суспільна небезпека, протиправність, винність) і дати їм правильну кримінально-правову оцінку [8, 142].

Законодавець у ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України закріпив перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а саме: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Проте визначені у законодавстві обставини мають для сторони обвинувачення загальноорієнтований характер, стосуються розслідування усіх кримінальних правопорушень та недостатньо конкретизовані щодо певних категорій кримінальних правопорушень. Водночас переліки таких обставин для окремих видів кримінальних проваджень є специфічними й залежать від ознак складу правопорушення. Саме тому дослідження обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних справах окремої категорії, необхідно визнати невід'ємним елементом методики розслідування деяких видів кримінальних правопорушень.

Вчені-криміналісти приділяють увагу обставинам, що підлягають встановленню та доказуванню у злочинах про порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспорту [9, 319–320; 10, 491–492; 11, 256; 12, 130; 13, 403–404; 14, 806–807; 15, 674; 16, 102].

Проаналізувавши підходи різних учених, дослідивши кримінальні справи про порушення правил водіння або експлуатації машин, розглянуті судом, врахувавши інформацію, отриману під час опитування прокурорсько-слідчих праців-

ників, нами зроблені висновки: у кримінальних провадженнях цієї категорії типові обставини, що підлягають встановленню та доказуванню, наступні:

- факт настання події, її вид: зіткнення рухомих засобів під час руху; перевертання; наїзди на перепони, на пішоходів, велосипедистів, на нерухомі транспортні засоби; падіння пасажирів з машини тощо.

- час, місце, характер події (катастрофа, аварія, поламка, нещасний випадок);

- обстановка та поетапний розвиток події з моменту виникнення небезпечної обстановки до настання післяаварійного стану;

- наслідки події, у тому числі наявність постраждалих (загиблих), характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, наявність пошкоджень та сума збитків, завданих злочином унаслідок пошкодження військового майна, зрив виконання бойового завдання;

- факт прийняття машини до експлуатації в військовому формуванні для виконання службових завдань;

- технічний стан машини на момент події, час виникнення несправностей (за їх наявності);

- керівні документи з експлуатації та допущені порушення правил водіння або експлуатації, які спричинили суспільно небезпечні наслідки, їх прояв (перевищення швидкості, порушення правил обгону, недотримання дистанції руху, різке гальмування, випуск у рейс із парку завідомо несправної машини);

- особа, яка допустила зазначені порушення, та її відповідність суб'єкту цього злочину;

- причинно-наслідковий зв'язок між порушенням правил водіння або експлуатації машини та наслідками, що настали;

- ступінь вини кожного учасника події, форма вини щодо порушень та наслідків, мотиви та цілі порушень правил водіння або експлуатації;

- відомості про потерпілого;

- обставини, які впливають на ступінь, характер відповідальності.

Залежно від слідчої ситуації перелік та зміст обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів цієї категорії, може змінюватися: перелік одних у процесі доказування зростає, а інших – зменшується.

Так, при розслідуванні порушень правил водіння або експлуатації військових машин, допущених при виконанні навчальних завдань, обов'язковому встановленню та поглибленому досліджен-

ню підлягають обставини, що свідчать про дотримання навчального складом встановленого порядку підготовки водія та допуску його до вправи, забезпечення відповідності ділянки, на якій виконується навчальне завдання, керівним документам (знаками, покажчиками тощо), наявність у суб'єкта достатньої підготовки для її виконання, відповідного інструктажу із заходів безпеки, що дає змогу зробити висновки щодо можливості суб'єкта уникнути злочинних наслідків за умови їх належного використання та дотримання правил.

Особливе значення мають обставини, пов'язані із встановленням особи, яка допустила злочинні порушення, з питань ремонту чи передрейсового технічного огляду військової машини. Зокрема, за такої ситуації обов'язковому встановленню підлягає наявність у особи, яка відповідала за технічний стан машини, відповідної освіти, підготовки і дозволів на проведення таких робіт, досвіду.

Обов'язковою специфічною обставиною, що підлягає встановленню при розслідуванні злочинів про порушення правил водіння та експлуатації машин, є факт належності машини до військових, якими є механічні саморухомі засоби, що приводяться в рух за допомогою двигуна, прийняті військовими частинами та установами, організаціями військових формувань в експлуатацію, чиїм основним призначенням є використання у будь-яких службових цілях.

Велике значення при розслідуванні злочинів цієї категорії має встановлення обставин, що свідчать про технічний стан машини на момент події, своєчасність, якість її технічного обслуговування, наявність зауважень щодо її технічного стану. У разі отримання відомостей про несправності, які унеможливили вплив водія на її рух, обов'язковому встановленню підлягає час їх настання, поінформованість водія та інших осіб про наявність таких несправностей перед початком руху, а також можливість попередження злочинних наслідків у разі проведення належного технічного обслуговування та передрейсової перевірки технічного стану машини.

Встановлення цих обставин дає можливість вирішити питання про винуватість осіб, які відповідають за технічний стан машин, та особи, яка нею керувала або експлуатувала її за призначенням. У разі раптового настання несправностей, що не залежало від дій будь-яких осіб, можна говорити про відсутність складу кримінального правопорушення.

Важливою обставиною, яка підлягає встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях цієї категорії, є наявність причинного зв'язку між порушеннями правил водіння або експлуатації машини та наслідками, що настали. Вирішуючи це питання, слідчий має дослідити можливість уникнення злочинних наслідків у разі недопущення певних порушень правил водіння або експлуатації. У разі допущення порушень кількома учасниками події, необхідно встановити, чиї саме протиправні діяння стали її безпосередньою причиною.

Під час розслідування злочинів зазначеної категорії слідчому в обов'язковому порядку необхідно встановити розмір збитків, завданих винною особою унаслідок пошкодження військового майна (машини, споруд, вантажу тощо). Така особливість зумовлена тим, що у ст. 412 Кримінального кодексу України (КК України) передбачено кримінальну відповідальність військовослужбовців за вчинення необережного знищення чи пошкодження військового майна.

Встановлення особи потерпілого у злочинах цієї категорії передбачає визначення анкетних даних, особистої характеристики, стану здоров'я, психічного стану, відносин із суб'єктом водіння або експлуатації, його поведінки (ролі) під час події. Вивчення цих обставин важливе для вирішення питання про можливість вчинення навмисного злочину проти особи, про вину постраждалої особи у спричиненні їй тілесних ушкоджень.

Обставинами, які пом'якшують покарання у злочинах цієї категорії, можуть бути визнані: певні порушення правил дорожнього руху потерпілим, щире каяття, явка із зізнанням, активна участь у ліквідації наслідків катастрофи або аварії, вчинення злочину під впливом погрози, примусу або внаслідок матеріальної, службової чи іншої залежності тощо.

Вичерпний перелік обставин, які обтяжують покарання, викладено у ст. 67 КК України, тому вважаємо, що наводити його не доцільно.

Отже, визначений і запропонований нами перелік обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про порушення правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних та транспортних машин, має першочергове значення у практичній діяльності слідчих і прокурорів при розслідуванні злочинів цієї категорії, оскільки знання про них допомагатиме вибудувати обґрунтовані слідчі версії й ефективному

плануванню розслідування. Водночас вжиття вичерпних заходів щодо їх встановлення сприятиме повному, об'єктивному, всебічному дослідженню

обставин справи, встановленню винних осіб та ухваленню справедливого вироку.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес України / за ред. Ю.М. Грушевого та В.М. Хотенця. – Х.: Право, 2000. – 496 с.
2. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / под ред. А.Д. Бойкова, И.И. Карпеца. – М.: Юридическая литература., 1989. – 640 с.
3. Белкин Р.С. История отечественной криминалистики / Белкин Р.С. – М.: Норма, 1999. – 496 с.
4. Криминалистика / под ред. Герсимова И.Ф., Драпкина Л.Я. – [2-е изд.; перераб. и дополн.]. – М.: Высшая школа, 2000. – 672 с.
5. Андреев И.С. Криминалистика / Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. – Минск: Вышэйшая школа, 1997. – 344 с.
6. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р.С. – М.: Норма-Инфра-М, 2001. – 240 с.
7. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підруч. / Салтєвський М.В. – К.: Кондор, 2008. – 558 с.
8. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: моногр. / В.В. Тіщенко. – Одеса: Одеська національна юридична академія; Фенікс, 2007. – 260 с.
9. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посіб. / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х.: Одіссей, 2010. – 960 с.
10. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – К.: Ін Юре, 2003. – 720 с.
11. Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Я.В. Кузьмичов та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
12. Криминалистика: методика расследования преступлений, совершаемых военнослужащими Вооруженных Сил Российской Федерации: учеб. / под общ. ред. доктора юрид. наук, проф. А.Н. Савенкова. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 608 с.
13. Криминалистика: учеб. / под ред. А.Г. Филиппова. – М.: Юрайт; ИД Юрайт, 2011. – 441 с.
14. Аверьянова Т. В. Криминалистика: учеб. для вузов / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. – [3-е изд., перераб. и дополн.]. – М.: Норма, 2007. – 944 с.
15. Криминалистика: учеб. / отв. ред. Н.П. Яблоков. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М.: Юристь, 2002. – 718 с.
16. Давиденко В. С. Криміналістичне забезпечення прокурорського нагляду за додержанням законів органами внутрішніх справ при провадженні дослідчих перевірок, дізнання та досудового слідства за фактами порушень правил безпеки дорожнього руху / В.С. Давиденко // Вісник прокуратури. – 2012. – №7 (133). – С. 98–103.

Андрій ВОЄВОДА

**ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОДІННЯ
АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ МАШИН**

Резюме

На підставі аналізу наукових досліджень та практики автором визначено перелік типових обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях за злочинами про порушення правил водіння або експлуатації військових машин. Розкрито особливості таких обставин у контексті окремих слідчих ситуацій.

Андрей ВОЕВОДА

**ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, ПОДЛЕЖАЩИЕ УСТАНОВЛЕНИЮ
В УГОЛОВНЫХ ПРОИЗВОДСТВАХ О НАРУШЕНИИ ПРАВИЛ ВОЖДЕНИЯ
ИЛИ ЭКСПЛУАТАЦИИ ВОЕННЫХ МАШИН**

Резюме

На основании анализа научных исследований и практики автором определен перечень типичных обстоятельств, подлежащих установлению и доказыванию в уголовных производствах по преступлениям о нарушении правил вождения или эксплуатации военных машин. Раскрыты особенности таких обстоятельств в контексте отдельных следственных ситуаций.

**CIRCUMSTANCES THAT ARE TO BE ESTABLISHED
IN CRIMINAL PROCEEDINGS FOR VIOLATION OF RULES RELATED TO DRIVING
AND OPERATION OF MILITARY VEHICLES**

Summary

On the ground of scientific researches and practice analysis the range of typical circumstances which are to be established and proved in criminal proceedings in crimes of violation of rules related to driving and operation of military vehicles was determined by the author, the peculiarities of such circumstances within the framework of separate investigative situations were revealed.